

Н.Г. СЛОБОДЯН,

к. е. н., доцент, Національний університет харчових технологій

Н.С. НОСЕНКО,

магістрант Національного університету харчових технологій

Аналіз факторів впливу на поведінку витрат промислового підприємства

У статті розглянуто методологію аналізу складу виробничих витрат, методи визначення функції витрат. Проаналізовано фактори впливу на поведінку витрат, а також конкретизовано основні напрямки управління поведінкою витрат на сучасному етапі.

Ключові слова: витрати, склад витрат, поведінка витрат, аналіз витрат, фактори впливу, постійні та змінні витрати, функція витрат.

Н.Г. СЛОБОДЯН

к.э.н., доцент, Национальный университет пищевых технологий

Н.С. НОСЕНКО,

магистрант Национального университета пищевых технологий

Анализ факторов влияния на поведение затрат промышленного предприятия

В статье рассмотрена методология анализа состава производственных затрат, методы определения функции расходов. Проанализированы факторы влияния на поведение затрат, а также конкретизированы основные направления управления поведением затрат на современном этапе.

Ключевые слова: затраты, состав затрат, поведение затрат, анализ затрат, факторы влияния, постоянные и переменные расходы, функция затрат.

N. SLOBODIAN,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, National University of Food Technology

N. NOSENKO,

Undergraduate National University of Food Technology

Analysis of the factors influencing the behavior of costs of industrial enterprises

The article considers the with the methodology of the analysis of the composition of production costs, methods for determining the cost function. The factors influencing the behavior of costs are analyzed, and the main directions of cost-management behavior at the present stage are specified.

Key words: costs, composition of expenses, cost behavior, cost analysis, impact factors, fixed and variable costs, cost function.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки основним у діяльності підприємства є отримання максимального прибутку. З розвитком конкуренції на ринку та зниженням норми прибутку перспективи розвитку підприємства значною мірою залежать від поведінки витрат та управління ними. Уміння планомірно та раціонально керувати витратами в періоди погіршення кон'юнктури ринку підвищує шанси на виживання бізнесу. Дослідження ефективного управління витратами є особливо важливим в умовах інфляції, оскільки дані про теперішні витрати постійно потрібно звіряти з даними про майбутні витрати [1].

Аналіз поведінки витрат дає змогу прогнозувати результати діяльності підприємств, а також надає інформацію про ефективність понесених витрат, їх позитивні чи негативні відхилення. Дана інформація використовується для визначення ціни на продукцію, підвищення ефективності використання виробничих ресурсів, розрахунку планових витрат на наступні періоди, прогнозування показників рентабельності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження поведінки витрат та вивчення факторів впливу на неї у своїх роботах розглядали вітчизняні та зарубіжні науковці, серед яких Ф.Ф. Бутинець, М. Д. Врубльовський, С.Ф. Голов,

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Г. Г. Осадча, О. М. Ромашко, В. В. Сопко, Н. М. Ткаченко, Л. М. Чернелевський, Л. В. Нападовська, К. Друри, М. В. Реслер та ін.

Метою статті є розкриття методології аналізу складу витрат виробництва, дослідження поведінки витрат та аналіз факторів впливу поведінки витрат промислових підприємств. При написанні статті використовувалися такі методи: аналітичний, монографічний, балансовий, статистичний, графічний, економіко-статистичний.

Виклад основного матеріалу. Зміна поведінки витрат при різних рівнях активності підприємства є важливою інформацією при прийнятті управлінських рішень. Відхилення витрат від визначених норм зумовлене дією багатьох факторів, які у взаємодії між собою впливають на поведінку витрат. Саме тому, оцінюючи поведінку витрат, здійснюють аналіз їхньої залежності від зміни тих чи інших факторів. Такий аналіз дає змогу визначити й зміни планових (розрахункових) показників собівартості та витрат внаслідок відхилень, зумовлених нестандартними ситуаціями.

Аналіз операційних витрат за економічними елементами здійснюють шляхом порівняння фактичних витрат з кошторисом (бюджетом) та досягнутими показниками за минулий період. Для аналізу поелементних витрат за складом та структурою доцільно користуватися аналітичною таблицею 1.

Такий аналіз дає тільки загальне поняття про відхилення операційних витрат. Перераховані нижче елементи є узагальненими, і кожний з них складається з великої кількості більш деталізованих складових, саме тому доцільно їх глибше досліджувати.

Аналіз собівартості продукції у розрізі калькуляційних статей витрат дозволяє виявити зміну собівартості продукції за центрами відповідальності, в окремих структурних підрозділах підприємства, оцінити роботу окремих виконавців, які відповідають за зниження собівартості на відповідній ділянці [4, с. 126–136].

При управлінні собівартістю продукції важливо враховувати спосіб включення витрат до собівартості окремих видів продукції. За цією ознакою розрізняють прямі і непрямі витрати.

При аналізі прямих матеріальних витрат необхідно враховувати галузеву належність досліджуваного підприємства. Наприклад, в обробних галузях питома вага матеріальних витрат у собівартості продукції є досить значною. Аналіз матеріальних витрат полягає у порівнянні їх фактичного обсягу з плановим (прогнозним) чи базовим і в обчисленні впливу окремих факторів на виявленні відхилення. Кількість факторів і методика їх дослідження залежить від особливостей технологічного процесу, видів сировини, матеріалів і енергоносіїв, що використовуються.

Загальна сума матеріальних витрат залежить від обсягу та структури виробництва продукції, а також рівня норм матеріальних витрат у собівартості окремих видів продукції. У процесі аналітичного дослідження значна увага приділяється виявленню зміни загальних матеріальних витрат за рахунок:

- зміни рівня фактичних витрат в порівнянні з нормами витрат на окремі види матеріальних ресурсів;
- зміни цін на матеріально-сировинні ресурси і тарифів на енергоресурси;

Таблиця 1. Макет аналізу операційних витрат за економічними елементами

№ п/п	Елементи витрат	Витрати виробництва, тис. грн.			Питома вага витрат, %				
		Попередній рік	За звітний рік		Попередній рік	За звітний рік		Відхилення	
			За розрахунками	Фактична		За розрахунками	фактично	Від попереднього року	Від розрахунків
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
1	Матеріальні витрати (за вирахуванням зворотних відходів)	Ф2 р230 гр4	Кошторис витрат	Ф2 р230 гр3	1С/6С*100	1D/6D*100	1E/6E*100	1H-1F	1H-1G
2	Витрати на оплату праці	Ф2р 240 гр4	Кошторис витрат	Ф2р 240 гр3	2С/6С*100	2D/6D*100	2E/6E*100	2H-2F	2H-2G
3	Відрахування на соціальні заходи	Ф2 р250 гр4	Кошторис витрат	Ф2р250 гр3	3С/6С*100	3D/6D*100	3E/6E*100	3H-3F	3H-3G
4	Амортизація основних засобів	Ф2 р260 гр4	Кошторис витрат	Ф2р260 гр3	4С/6С*100	4D/6D*100	4E/6E*100	4H-4F	4H-4G
5	Інші витрати	Ф2 р270 гр4	Кошторис витрат	Ф2р270 гр3	5С/6С*100	5D/6D*100	5E/6E*100	5H-5F	5H-5G
6	Підсумок витрат	1С+...+5С	1D+...+5D	1E+...+5E	100	100	100	-	-

– заміни матеріалів (норм витрат та їх ціни в порівнянні з базовими).

У більшості галузей промисловості витрати на оплату праці мають меншу питому вагу в собівартості продукції, ніж матеріальні витрати. Проте швидке зростання продуктивності праці є одним із найважливіших джерел зниження собівартості продукції. Зміна прямих витрат на оплату праці формується між прямим впливом аналогічних чинників: зміни обсягу виробленої продукції, зміни структури виробленої продукції та зміни рівня трудових витрат на окремі вироби, а також за рахунок підвищення мінімального рівня оплати праці та індексації заробітної плати.

Особливу увагу необхідно звернути на аналіз елемента «Інші витрати», оскільки він об'єднує досить різні витрати, а саме: платежі на обов'язкове страхування майна підприємства, сплату відсотків за короткострокові кредити і позики, витрати на реалізацію продукції, витрати на відрядження, плату стороннім організаціям за охорону, витрати на гарантійний ремонт і обслуговування, оплату послуг зв'язку, плату за оренду окремих об'єктів основних засобів, плату за землі сільськогосподарського призначення, платежі за викиди забруднюючих речовин у навколишнє середовище, податок з власників транспортних засобів, знос нематеріальних активів та інші.

До комплексних витрат належать транспортно-заготівельні, на підготовку і освоєння виробництва, на утримання і експлуатацію обладнання, загальновиробничі, загальногосподарські і позавиробничі, інші виробничі витрати і втрати від браку. Аналізуючі статті комплексних витрат слід пам'ятати, що деякі з них залежать, а інші – не залежать від обсягу виробництва. Саме тому вони поділяються на умовно-змінні та умовно-постійні.

Умовно-змінні витрати порівнюють з фактичними в динаміці за декілька звітних періодів і в такий спосіб оцінюють динаміку змін витрат, абсолютну та відносну економію або перевитрачання, виявляють резерви зниження витрат.

З огляду на кількість і різноманітність видів витрат, які входять до складу непрямих витрат, існує багато причин їх відхилень від відповідного кошторису (бюджету) [5]. Тому комплексні статті витрат, які є умовно-постійними, аналізують за їх складовими, що визначені обліковою політикою підприємства.

Так, до складу загальновиробничих витрат включають:

- витрати на управління виробництвом;
- амортизація основних засобів загальновиробничого призначення;
- витрати на утримання, експлуатацію та ремонт, страхування, операційну оренду основних засобів, інших необоротних активів загальновиробничого призначення;
- витрати на вдосконалення технології та організації виробництва;
- витрати на комунальні послуги з утримання виробничих приміщень;
- витрати на обслуговування виробничого процесу (оплата праці загальновиробничого персоналу, відрахування на соцзаходи, медстрахування);
- витрати на охорону праці, техніку безпеки тощо;
- інші витрати (внутрішньозаводське переміщення матеріалів, інструментів зі складів до цехів і готової продукції на складі; нестачі незавершеного виробництва; нестачі і втрати від псування матеріальних цінностей; сплата простоїв тощо).

До адміністративних витрат належать загальногосподарські витрати, які пов'язані з управлінням і обслуговуванням підприємства. Витрати на утримання підрозділів, що займаються збутом продукції, рекламою, доставкою продукції споживачам, та інші витрати підприємства з реалізації є витратами на збут.

Поведінка витрат – це характер їх реагування на зміни в діяльності підприємства. Знання залежності рівня витрат від зміни окремих факторів виробництва дозволяє впливати на їх рівень, змінюючи відповідним чином ці фактори. Поведінка витрат визначається їх видом: змінні, постійні, напівзмінні, напівпостійні [1]. Розуміння взаємозв'язку між витратами та певними факторами дає змогу передбачати майбутні релевантні витрати. У науковій літературі для опису поведінки витрат їх поділяють на змінні та постійні, напівзмінні та напівпостійні. При цьому основним фактором витрат розглядають обсяги діяльності – це може бути обсяг виробництва або обсяг реалізації [2].

Змінні витрати – це витрати, що змінюються прямо пропорційно до зміни обсягу діяльності (або іншого фактора витрат). Тобто при зростанні обсягу виробництва на 15 % загальна сума таких витрат також зростає на 15%. До них можна віднести: витрати на сировину та матеріали, витрати на оплату праці (відрядна заробітна платня) основних виробничих робітників, вартість енергії

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

і палива на технологічні потреби тощо. Графічно ця залежність виражається прямою лінією, а теоретично – рівнянням прямої: $y = bx$, де y – загальна сума змінних витрат; x – обсяг діяльності; b – витрати на одиницю діяльності.

Наприклад. Приватне акціонерне товариство «Київський картонно–паперовий комбінат» виробляє картон. Кожна одиниця потребує однакової кількості сировини (макулатури, целюлози), тому ця стаття витрат змінюється прямо пропорційно обсягу продукції, що виробляється. Якщо змінні витрати на одиницю становлять 150 грн., то взаємозв'язок між обсягом виробництва та змінними витратами матиме наступний вигляд, що наведено в таблиці 2.

Взаємозв'язок між обсягом виробництва та змінними витратами на одиницю продукції показано на рисунку 2.

Постійні витрати – це витрати, що залишаються незмінними при зміні обсягу діяльності або іншого фактора витрат (амортизація прямолінійним методом, орендна плата, заробітна плата адміністративного персоналу, відсотки по кредиту тощо).

Наприклад. Загальна сума постійних витрат на ПрАТ «Київський картонно–паперовий комбінат» – 750 000 грн. Для ілюстрації поведінки постійних витрат наведемо наступні дані:

Взаємозв'язок між обсягом виробництва та змінними витратами на одиницю продукції зображено на рисунку 4.

Таблиця 2. Взаємозв'язок між обсягом виробництва та змінними витратами

Діяльність (кількість продукції)	Змінні витрати на одиницю	Загальні змінні витрати
1 000	150	150 000
5 000	150	750 000
10 000	150	1 500 000
15 000	150	2 250 000

Рисунок 1. Загальні змінні витрати

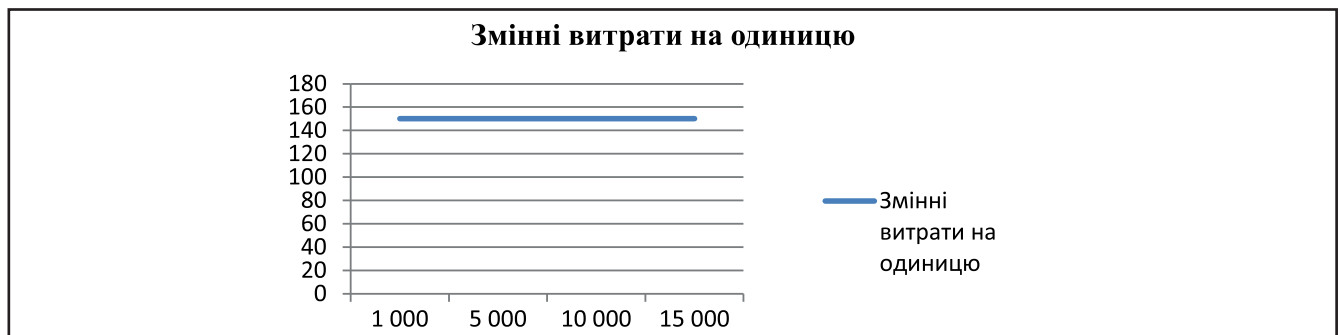

Рисунок 2. Змінні витрати на одиницю

Таблиця 3. Поведінка постійних витрат

Кількість продукції	Постійні витрати на одиницю	Загальні постійні витрати
1 000	750 000	750 000
5 000	150 000	750 000
10 000	75 000	750 000
15 000	50 000	750 000

Рисунок 3. Загальні постійні витрати

Рисунок 4. Постійні витрати на одиницю

Вивчення поведінки витрат дає змогу зробити оцінку витрат і побудувати їх функцію.

Оцінка витрат – це процес обчислення поведінки витрат, тобто встановлення кількісного взаємозв'язку між витратами та різними чинниками на підставі досліджень минулої діяльності.

Функція витрат – це математичний опис взаємозв'язку витрат та їх чинника. Вона може бути описана таким рівнянням: $y = a + bx$, де y – загальні витрати; a – постійні витрати; b – змінні витрати на одиницю продукції; x – значення чинника витрат.

Побудова функції витрат дає змогу розподілити сукупні витрати на змінні та постійні, полегшує передбачення витрат. Визначення функції витрат здійснюється різними методами, зокрема:

1) метод аналізу облікових даних, який передбачає розподіл витрат на змінні та постійні щодо відповідного чинника на підставі даних з рахунків бухгалтерського обліку;

2) метод вищої–нижчої точки, який передбачає визначення функції витрат на основі припущення, що змінні витрати – це різниця між загальними витратами при найвищому та найнижчому рівнях діяльності;

3) метод кореляції (візуального пристосування) – це графічний підхід до визначення функції витрат, коли аналітик візуально проводить пряму лінію, беручи до уваги всі точки витрат;

4) інженерний метод, який полягає в тому, що на кожну статтю витрат встановлюються, виходячи з технологічних потреб, нормативи на використання ресурсів у натуральному виразі, а

витрати планують шляхом множення цих нормативів на ціни;

5) метод найменших квадратів дає змогу найточніше визначити склад і значення постійної та змінної частини витрат. Показники витрат розраховуються таким чином, щоб квадрат відстані від усіх точок, що надають значення витрат до теоретичної лінії регресії, був мінімальний [3].

На практиці майже не існує витрат, які є виключно змінними чи постійними. Частіше економічні явища та витрати, що пов'язані з ними, складаються і зі змінних, і з постійних витрат, тобто вони є умовно–змінними або умовно–постійними.

Напівзмінні витрати – це витрати, що змінюються, але не прямо пропорційно до зміни обсягу діяльності або іншого фактора витрат (витрати на придбання матеріалів за умови отримання знижки в разі закупівлі великої партії). Змішані витрати – витрати, що містять елементи і змінних, і постійних витрат (витрати енергії на технологічні потреби – змінна складова, на освітлення та опалення приміщень – постійна складова).

Однак групування витрат з поділом їх на постійні та змінні при зміні обсягу діяльності доцільно здійснювати для короткострокового періоду, оскільки в довгостроковому всі затрати стають змінними.

Висновки

Склад та величина витрат підприємства змінюються в процесі господарської діяльності під впливом певних факторів, тобто подій чи операцій, що стосуються процесу виробництва, реалізації продукції (робіт, послуг), підготовки і освоєння вироб–

ництва, управління та адміністрування, освоєння нових видів діяльності, нових ринків та ін..

При аналізі поведінки витрат треба мати на увазі, що постійні витрати ніколи не бувають абсолютно постійними. Вони відносно постійні лише в межах релевантного діапазону, тобто обсягу діяльності, в межах якого сума постійних витрат не змінюється. Наприклад, сума лінійної амортизації обладнання буде постійною величиною до тих пір, поки підприємство не буде змушене придбати додаткове обладнання для розширення обсягу виробництва. З цього моменту сума постійних витрат різко зростає, а потім знову певний час буде незмінною [1].

Основними напрямками управління поведінкою витрат переробного промислового підприємства на сучасному етапі можуть стати наступні.

Використання прогресивних ресурсощадних технологій виробництва та відходів, оскільки прямі матеріальні витрати складають переважну частку витрат, що найбільше впливають на виробничу собівартість. На їх поведінку впливають фактори зміни цін, тарифів, транспортно-заготівельних витрат тощо.

Зростання обсягів виробництва та реалізації продукції, робіт, послуг з метою зниження умовно-постійних витрат виробництва, адже темпи зростання загальновиробничих, адміністративних витрат, витрат на збут значно менші за темпи зростання прямих матеріальних, трудових витрат.

Оптимізація витрат на оплату праці шляхом зростання продуктивності праці, ліквідації втрат робочого часу, підвищення рівня кваліфікації та трудової дисципліни.

Здійснення оперативного контролю та аналізу поточних витрат на основі запровадження прогресивних комп'ютерних технологій обліку, аналізу та управління витратами.

Список використаних джерел

1. Ромашко О. М. Особливості управлінського обліку витрат підприємства / О.М.Ромашко // Вчені записки університету «КРОК». Серія: Економіка. – 2014. – Вип. 36. – с. 167–174. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92419/27-Romashko.pdf?sequence=1>
2. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський управлінський облік / Ф. Ф. Бутинець, Т. В. Давидюк, Н. М. Малюга, Л. В. Чижевська. – Житомир : ПП «Рута», 2002. – 480 с.
3. Добровський В. М., Гнилицька Л. В., Коршикова Р. С. Управлінський облік: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / За ред. В. М. Добровського. – К.: КНЕУ, 2003. – 235 с
4. Чернелевський Л.М., Слободян Н.Г., Михайленко О.В. Аналіз діяльності підприємств та банківських установ: економічний, фінансово – інвестиційний, стратегічний. Підручник. – К.: «Хай – Тек Прес», 2014, – 640с.
5. Слободян Н.Г. Організація і методика економічного аналізу: Курс лекцій для студ. напрямку підготовки 6.030509 «Облік і аудит» всіх форм навч. – К.:НУХТ, 2011.–200 с.
6. Осадча Г. Г. Система калькулювання виробничого підприємства харчової галузі / Г. Г. Осадча // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. – 2012. – Вип. 9(2). – С. 520–529. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4966/1/1.pdf>
7. Миронова, Ю. Ю. Витрати підприємства та їх класифікація для потреб управління і економічного аналізу / О. В. Коба, Ю. Ю. Миронова // Причорноморські економічні студії: наук.– практ. журнал. – 2016. – Вип. 4. – С. 99–103. – Режим доступу: <http://bses.in.ua/journals/2016/4-2016/23.pdf>
8. Омельниченко О. С. Напрями оптимізації витрат у системі управління / О. С. Омельниченко // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2016. – Вип. 4. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4901>

Т.В. СМЕЛЯНЕЦЬ,

к.е.н., доцент Одеська державна академія будівництва та архітектури

Управління конкурентоспроможністю аграрних формувань в Україні

Досліджено категорію «конкурентоспроможність» з декількох позицій: рівня ієрархії та змагання між підприємствами. Для досягнення цілей конкурентоспроможності підприємство потребує ефективної системи управління як на мікро-, так і мезо- та макрорівні. Великі та середні підприємства застосовують політику послідовної розробки програми підвищення конкурентоспроможності, малі підприємства та господарства – окремі елементи зазначеної програми. Доведено, що